

РОЗДІЛ 4. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ, ПОРІВНЯЛЬНІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Євгенія ЛУК'ЯНЧЕНКО

ORCID: 0000-0002-3586-1228

ҐЕНДЕРНА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ҐЕНДЕРНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

УДК 316.3:342.2:305

Ґендерна дезінформація посилює шкідливі ґендерні упередження та підбурює до ворожнечі. У всьому світі автократичні режими та екстремістські рухи цілеспрямовано поширюють неправдиві твердження, зосереджені на ґендерних питаннях, аби змусити критиків замовкнути та зміцнити власну владу [1]. Така дезінформація, перетворена на зброю, експлуатує укорінені упередження, зображуючи групи, на які вона спрямована (зазвичай жінок, але також представників спільноти ЛГБТК+ чи осіб з нетиповою ґендерною ідентичністю), як загрозу суспільному порядку. Типові прояви такої дезінформації включають:

- Зображення рівності жінок як «чужорідного» чи аморального явища. Реакційні режими часто таврують права жінок як «пропаганду» Заходу або антирелігійну змову. Наприклад, під час періоду перебування у статусі повстанського руху «Талібан» поширював підбурливу риторику, подаючи «права жінок» як корумпований західний імпорту — ворожий наратив, спрямований на підлив зусиль із забезпечення ґендерної рівності [2]. Хоч і менш радикально, проте Російська Федерація також виходить із тези, що права жінок і «ліберальні цінності» є західною та антирелігійною «пропагандою», спрямованою проти «традиційних цінностей» російського православного суспільства, де роль жінки обмежена. Клеймуючи звільнення жінок як чуже національній

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

культури чи вірі, такі актори маніпулюють громадськими настроями, аби виправдати погіршення правового статусу жінок. Така тактика представлення гендерної рівності як зовнішньої загрози повторюється у різних контекстах.

- Псевдонаука та стереотипи для обмеження жінок. Гендерна дезінформація часто маскується під “наукові” факти, аби легітимізувати дискримінаційні практики. Відомим прикладом є заява саудівського клірика, що жінки, які водять автомобілі, ризикують пошкодити яєчники й народити дітей із вадами розвитку [3] — абсолютно безпідставне твердження. Такі вигадки, представлені як експертна думка, зміцнювали заборону жінкам працювати на багатьох посадах та у різних сферах, формуючи образ жінок як менш раціональних, інтелектуально чи емоційно стабільних, і таким чином обмежуючи їм доступ до керівних посад. Подібні наративи, хоч і хибні, посилюють суспільні упередження та створюють підґрунтя для формального усунення жінок з різних сфер суспільного життя [1].

- Моральна паніка проти гендерних та сексуальних меншин. Вона провокується абсурдними неправдивими твердженнями (наприклад, зображенням ЛГБТК+ осіб як «мисливців на дітей» чи звинуваченням їх у суспільних бідах), які уряди використовують для ухвалення драконівських законів. У Росії, зокрема, державні медіа-кампанії прирівняли фемінізм та права ЛГБТК+ до морального занепаду, формуючи громадську підтримку законів про «заборону гей-пропаганди». В Уганді та низці інших країн лідери просували міф, що гомосексуальність є чужорідною «ідеологією», яка загрожує дітям, аби виправдати жорстоке переслідування ЛГБТК+ осіб, включаючи юридично санкціоновані утиски та насильство (як це сталося з ухваленням в Уганді у 2023 році Закону про боротьбу з гомосексуальністю, широко засудженого правозахисними організаціями, оскільки він заснований на нагнітанні страху та неправдивих наративах). В усіх цих випадках дезінформація, що змальовує певні гендери чи гендерні ідентичності як загрозу для суспільства, безпосередньо живить як юридичне, так і фізичне переслідування.

- Релігійно-екстремістські виправдання гендерно зумовленого насильства. озброєні екстремістські угруповання йшли ще далі, відверто використовуючи дезінформацію та спотворену релігійну риторику для виправдання гендерно зумовлених злочинів. Гірким прикладом є обґрунтування «Ісламською державою» (ІДІЛ) поневолення жінок і дівчат із числа єзидів. У 2014 році англомовний журнал ІДІЛ відверто «підтвердив і виправдав» захоплення та продаж єзидських жінок, хибно стверджуючи, що відновлення практики рабства немусульманських жінок є божественно узаконеним [4]. Перекручуючи ісламські тексти та неправдиво тавруючи єзидську меншину як «поклонників диявола», ІДІЛ створювала богословське прикриття для зґвалтувань, поневолення та геноциду. Це демонструє, як згубні наративи можуть дегуманізувати цілу групу (у даному випадку зводячи жінок до «трофеїв війни») та спонукати прихильників до вчинення тяжких гендерно зумовлених злочинів — усе під прикриттям «істини».

Афганістан – Гендерна дезінформація як форма гендерного переслідування під час режиму Талібану

Мало де зв'язок між дезінформацією та гендерним переслідуванням є настільки очевидним, як в Афганістані під владою Талібану. Від часу повалення демократично обраного уряду в 2021 році Талібан запровадив режим, який багато спостерігачів називають «гендерним апартеїдом» – всеохопну систему сегрегації та пригноблення, спрямовану проти жінок і дівчат [5]. Цей режим заборонив дівчатам доступ до середньої та вищої освіти, усунув жінок від більшості видів зайнятості й громадських просторів, запровадив суворі норми щодо одягу та карає жінок, які чинять опір, свавільними затриманнями й насильством. Міжнародні правозахисні організації повідомляють, що такі порушення за міжнародним правом становлять злочин проти людяності у формі гендерного переслідування. Важливо підкреслити, що влада Талібану не лише втілює ці репресивні політики; вона активно обґрунтовує та закріплює їх через маніпуляції в медіа та дезінформацію [6; 7].

Під час першого правління Талібану (у 1996–2001 роках), а також у період збройного повстання, вони використовували ре-

лігійну пропаганду для формування ультрапатріархального суспільного порядку. Навіть не маючи офіційної влади, ідеологи Талібану вели «ідеологічну війну» проти прав жінок, оголошуючи гендерну рівність зловмисною західною змовою, яка суперечить афганській культурі та ісламу [2]. Систематично зображуючи жіночу освіту, зайнятість та свободу пересування як чужорідні цінності, що нібито загрожують суспільній моралі, Талібан підготував частину населення до сприйняття або принаймні терпимого ставлення до жорстких обмежень щодо жінок. Цей багаторічний наратив, який зображував емансипованих жінок агентками західної аморальності, по суті був кампанією дезінформації, що сприяла нормалізації мізогінних норм. Він створив соціально-політичне підґрунтя для широкомасштабних та всеосяжних змін, які Талібан ухвалив після повернення до влади. Опинившись на вершині політичної ієрархії, вони могли заявляти, що заборона жінкам відвідувати школи чи працювати — це лише дотримання афганських «традицій» та релігійної чистоти.

Отже, Талібан і надалі послуговується спотвореними релігійними виправданнями у відповідь на міжнародну критику. В офіційних заявах лідери наполягають, що в Афганістані «належним чином застосовуються ісламські закони» та відкидають будь-яку критику їхньої політики із придушення прав жінок як критику «ісламу як такого». Вони регулярно звинувачують Організацію Об'єднаних Націй, іноземні медіа та афганських жінок, що протестують, у поширенні «пропаганди» чи брехні з метою дискредитації їхнього режиму [6; 7]. Така інверсія, коли фактичні повідомлення про злочини клеймуються як «фейкові новини», а власні екстремістські законодавчі рішення подаються як «воля Бога», є класичною тактикою дезінформації, що спрямована на уникнення відповідальності та залякування інакодумців. Одночасно Талібан придушив незалежні медіа в Афганістані, закриваючи ЗМІ та переслідуючи журналістів, тим самим забезпечуючи домінування власного наративу в інформаційному просторі [8]. Результатом стало створення середовища, в якому афганські жінки не лише зазнають жорстокого пригноблення, але й позбавлені голосу та витіснені з публічного дискурсу. Маніпулюючи медій-

ними та релігійними дискурсами, Талібан зміцнює свою кампанію, спрямовану на викорінення присутності жінок у суспільстві — зразковий приклад того, як контроль над наративом полегшує переслідування певної групи. Як зауважила одна афганська журналістка: «Нас змушують підкорятися їхнім мізогінним наказам, добре знаючи, що ці накази спрямовані проти нас» [8]. Пропаганда Талібану позбавляє жінок будь-якої можливості спростовувати хибні твердження чи захищатися від дедалі зростаючих зловживань.

Цей зв'язок між контролем над наративом та гендерним переслідуванням отримав вагоме правове визнання у липні 2025 року, коли Палата попереднього провадження II Міжнародного кримінального суду (МКС) видала ордери на арешт двох високопоставлених діячів Талібану — Верховного лідера Хайбатулли Ахундзада та Голови Верховного Суду Абдули Хакіма Хаккані — за злочини проти людяності, в тому числі гендерне переслідування (стаття 7(1)(h) Римського статуту МКС). В ордерах зазначається, що з моменту захоплення влади у серпні 2021 року Ахундзада та Хаккані організували кампанію пригноблення, яка «спеціально була спрямована проти дівчат та жінок з огляду на їхній гендер, щоб позбавити їх основоположних прав та свобод». На практиці це означало ухвалення та забезпечення виконання указів та постанов Талібану, що забороняли жінкам і дівчатам доступ до освіти, працевлаштування, пересування та участі у суспільному житті, що становить систематичне та жорстоке позбавлення основоположних прав з огляду на гендерну приналежність [9].

Варто зазначити, що судді МКС також встановили, що навіть ті, кого вважали «союзниками» жінок, розглядалися як політичні вороги й, відповідно, піддавалися переслідуванню з політичних мотивів. Крім того, це не лише перший випадок, коли МКС видав ордери на арешт саме на підставі гендерного переслідування, але й перший випадок, коли міжнародний трибунал визнав, що «інші особи, які не відповідали політиці Талібану щодо статі, гендерної ідентичності чи гендерного самовираження» (наприклад, ЛГБТК+ особи), також піддавалися переслідуванню за ознакою гендеру [10].

Правова кваліфікація, яку застосував МКС, підкреслює, що укази та постанови, підживлені дезінформацією, можуть становити міжнародні злочини. Принциповим є те, що Палата попереднього провадження МКС наголосила, що «гендерне переслідування охоплює не лише прямі акти насильства, але й системні та інституціоналізовані форми шкоди, включаючи нав'язування дискримінаційних суспільних норм» [11]. Іншими словами, офіційні політики та пропаганда Талібану, що забезпечують підпорядкування жінок, можуть бути визнані сутнісним елементом складу злочину.

Формулювання МКС підтверджує основний аргумент цієї статті, що переслідування може здійснюватися не лише шляхом фізичного насильства, але й через інституціоналізацію дискримінаційних норм, виправданих пропагандою та неправдивими наративами. Висновки Палати попереднього провадження демонструють, що злочин переслідування може вчинятися через інституційні політики та соціальне проектування («social engineering»), через контроль над наративом, а не виключно через акти фізичного насильства. Це означає, що ідеологічний проєкт Талібану зі встановлення гендерної сегрегації підпадає під криміналізацію як «нав'язування дискримінаційних суспільних норм». МКС визнав, що війна наративів Талібану проти жінок була невід'ємною частиною їхнього переслідування. Інакше кажучи, МКС підтвердив, що маніпуляція системами переконань задля легітимізації порушень прав людини сама по собі є доказом цих злочинів [11]. Це безпосередньо розширює дискусію щодо того, що боротьба з гендерним переслідуванням потребує також боротьби з дезінформацією, яка таке переслідування можливим.

Таким чином, втручання МКС може допомогти прорвати «інформаційну бульбашку», створену Талібаном. Дійсно, представники Талібану відреагували на ордери передбачуваним опором, оголосивши Суд нелегітимним та звинувативши його у «ворожості до ісламу» [12]. Однак глобальна увага, зумовлена висуненням цих обвинувачень, ускладнює можливість режиму поширювати свої хибні наративи безперешкодно. Сам факт міжнародного обвинувачення підриває легітимність пропаганди Талібану. Ба більше, видані ордери сприяють утвердженню міжнародної нор-

ми, відповідно до якої масштабна гендерно спрямована дезінформація та пригноблення становлять «переслідування» як злочин проти людяності. Таке нормотворення має широкі наслідки: воно посилює позиції ООН та держав у засудженні гендерного апартеїду, а також заохочує медіаплатформи до жорсткішого реагування на небезпечні гендерно-обумовлені неправдиві твердження, що підбурюють до насильства.

Підсумовуючи, знакове рішення МКС не лише відкриває шлях для притягнення лідерів Талібану до відповідальності; але й підтверджує ширший принцип, що ті, хто використовує дезінформацію як інструмент для переслідування жінок, нестимуть відповідальність. Це означає суттєву еволюцію у міжнародному реагуванні: встановлення контролю над наративом з метою вчинення злочинів тепер саме стає предметом судового переслідування. Очікується, що така відповідальність матиме стримувальний ефект для майбутніх зловживань, а завдяки викриттю дезінформаційних тактик Талібану й утвердженню рівної гідності жінок міжнародна спільнота зможе розпочати демонтаж соціально-політичного механізму, який дозволив процвітати гендерному переслідуванню в Афганістані.

Вплив на права, сприйняття та правові відповіді

Взаємозв'язок між гендерною дезінформацією та переслідуванням має серйозні наслідки для прав людини, громадської думки та безпеки. Передусім, такі кампанії завдають реальної шкоди групам, на які вони спрямовані: життя руйнуються, а засоби до існування стають недоступними, коли політики, засновані на дезінформації (чи то «полювання на відьом», «закони проти жінок» або репресивні норми проти ЛГБТК+), втілюються на практиці. Жінки та гендерні меншини позбавляються своїх юридично гарантованих прав на основі вигаданих виправдань, як це спостерігається в Афганістані з його фактично режимом гендерного апартеїду, у Російській Федерації з її анти-ЛГБТК+ та «про-традиційними» законами, а також у контексті збройної агресії Росії проти України.

Дезінформація також спотворює суспільне сприйняття, роблячи широкі верстви населення співучасниками пригноблення.

Населення, переконане, що емансипація жінок є небезпечною або що певна група є «злом», з більшою ймовірністю виправдовує чи навіть бере участь у дискримінації та насильстві. Наприклад, коли лідери Талібану наполягають, що заборона жінкам відвідувати університети нібито «захищає ісламські цінності», частина афганців сприймає це як істину, що зменшує місцевий спротив. Так само, гендерна дезінформація Російської Федерації проти українських жінок сприяє атмосфері безкарності та нормалізації гендерно зумовленого та сексуального насильства, яке чинять російські збройні сили проти українців. Коротко кажучи, брехня нормалізує ненависть і насильство.

Вкрай важливо, що міжнародна спільнота визнає, що гендерна дезінформація та переслідування — це не ізольовані явища, а взаємопов'язані загрози миру та людській гідності. Систематичне позбавлення жінок прав може становити злочин проти людяності у формі гендерного переслідування у відповідності до статті 7(1)(h) Римського статуту МКС. Саме Римський статут став першим міжнародним договором, який безпосередньо кодифікував переслідування за ознакою гендеру як злочин проти людяності. Ця правова рамка відображає розуміння того, що скоординовані напади на жінок чи інших осіб з мотивів гендерної приналежності — часто посилені пропагандою — мають таку ж тяжкість, як і етнічне чи релігійне переслідування. У 2023 році Прокурор МКС оприлюднив окрему Політику щодо гендерного переслідування, що засвідчило посилення уваги до таких злочинів [13]. Водночас ООН та правозахисні організації також дедалі активніше закликають до відповідальності за такі порушення. Зокрема, зростає кількість закликів до визнання практик Талібану «гендерним апартеїдом» у міжнародному праві, що підкреслює систематичний і санкціонований державою характер пригноблення [14].

Нарешті, все більший наголос робиться на боротьбі із поширенням гендерної дезінформації як складової частини захисту прав людини. По суті, боротьба з гендерним переслідуванням вимагає боротьби з *дезінформацією, яка його уможливлює*. Як показує історія та сучасні події, неконтрольовані неправдиві твердження щодо гендеру здатні перетворюватися на широко ви-

знані «істини», що виправдовують репресії чи навіть міжнародні злочини. Викриваючи ці брехливі наративи та утверджуючи рівну людську гідність для всіх, суспільство може підважити соціально-політичні механізми, які ведуть від риторики демонізації до актів переслідування.

1. Di Meco L., Wilfore K. *Gendered disinformation is a national security problem*. Brookings. 08.03.2021. URL: <https://www.brookings.edu/articles/gendered-disinformation-is-a-national-security-problem/#:~:text=Around%20the%20world%2C%20autocrats%20and,around%20preventing%20further%20democratic%20backsliding> (“Di Meco L., Wilfore K. *Gendered disinformation is a national security problem*”).
2. Pepin T. *Sticks and Stones: The Taliban’s War Against Women*. The Cairo Review. 11.04.2024. URL: <https://www.thecaireview.com/essays/sticks-and-stones-the-talibans-war-against-women/#:~:text=women,a%20form%20of%20Western%20propaganda> (“Pepin T. *Sticks and Stones: The Taliban’s War Against Women*”).
3. McDowall A. *Saudi cleric says women who drive risk damaging their ovaries*. Reuters. 29.09.2013. URL: <https://www.reuters.com/article/lifestyle/saudi-cleric-says-women-who-drive-risk-damaging-their-ovaries-idUSBRE98S04D/>.
4. McDuffee A. *ISIS Is Now Bragging About Enslaving Women and Children*. The Atlantic. 13.10.2014. URL: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/10/isis-confirms-and-justifies-enslaving-yazidis-in-new-magazine-article/381394/>.
5. United Nations. *Induce Taliban to End ‘Gender Apartheid’ in Afghanistan through All Available Means*. United Nations. Meetings Coverage and Press Releases. 26.09.2023. URL: <https://press.un.org/en/2023/sc15421.doc.htm>.
6. Human Rights Watch. *Afghanistan Under the Taliban: The Crime Against Humanity of Gender Persecution*. Human Rights Watch. 23.05.2023. URL: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/09/Gender%20Persecution%20final_060923.pdf (“Human Rights Watch. *Afghanistan Under the Taliban*”).
7. Amnesty International. *Afghanistan: The Taliban’s war on women: The crime against humanity of gender persecution in Afghanistan*. Amnesty International. 01.03.2023. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/asa11/6789/2023/en/> (“Amnesty International. *Afghanistan: The Taliban’s war on women*”).

8. Dawi A. *Female Afghan Journalists Describe Life Under Taliban Misogyny*. Voice of America. 30.08.2023. URL: <https://www.voanews.com/a/female-afghan-journalists-describe-life-under-taliban-misogyny/7248022.html>; Dawi A. *Fading Afghan Media Give Space to Disinformation*. Voice of America. 04.10.2022. URL: <https://www.voanews.com/a/fading-afghan-media-give-space-to-disinformation-/6775911.html>.
9. *Situation in Afghanistan: ICC Pre-Trial Chamber II issues arrest warrants for Haibatullah Akhundzada and Abdul Hakim Haqqani*. ICC Press Release. 08.07.2025. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-afghanistan-icc-pre-trial-chamber-ii-issues-arrest-warrants-haibatullah-akhundzada#:~:text=Pre,of%20movement%2C%20expression%2C%20thought%2C%20conscience> ("ICC Press Release: ICC Pre-Trial Chamber II issues arrest warrants for H. Akhundzada and A. H. Haqqani").
10. Jackson M. *Gender Persecution at the International Criminal Court: The ICC Issues Arrest Warrants against Taliban Leaders for Crimes against Humanity*. EJIL: Talk. 11.07.2025. URL: <https://www.ejiltalk.org/gender-persecution-at-the-international-criminal-court-the-icc-issues-arrest-warrants-against-taliban-leaders-for-crimes-against-humanity/>.
11. ICC Press Release: ICC Pre-Trial Chamber II issues arrest warrants for H. Akhundzada and A. H. Haqqani.
12. Van den Berg S. *ICC issues arrest warrants for Taliban leaders over persecution of women*. Reuters. 08.07.2025. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/icc-issues-arrest-warrants-taliban-leaders-over-persecution-women-2025-07-08/#:~:text=The%20Taliban%20condemned%20the%20warrants,example%20of%20hostility%20towards%20Islam>.
13. Dutton Y., Sterio M. *The ICC's 2022 Gender Persecution Policy in Context: An Important Next Step Forward*. Just Security. 01.06.2023. URL: <https://www.justsecurity.org/86760/the-iccs-2022-gender-persecution-policy-in-context-an-important-next-step-forward/#:~:text=In%20December%202022%2C%20the%20International,in%20particular%20the%20crime%20of>.
14. *Induce Taliban to End 'Gender Apartheid' in Afghanistan through All Available Means, Speakers Urge Security Council, Alarmed by Growing Oppression of Women, Girls*. United Nations. Meetings Coverage and Press Releases. 26.09.2023. URL: <https://press.un.org/en/2023/sc15421.doc.htm>.

Євгенія ЛУК'ЯНЧЕНКО. Гендерна дезінформація як інструмент гендерного переслідування

Стаття досліджує взаємозв'язок між гендерною дезінформацією та гендерним переслідуванням як формою злочину проти людяності. Авторка аналізує, як авторитарні режими та екстремістські рухи систематично використовують неправдиві твердження щодо гендерних питань для придушення критиків та зміцнення власної влади. Дослідження розкриває основні прояви гендерної дезінформації: зображення гендерної рівності як чужорідного явища, використання псевдонауки для обмеження прав жінок, провокування моральної паніки проти гендерних меншин та релігійно-екстремістські виправдання насильства. Особливу увагу приділено ситуації в Афганістані під владою Талібану, де гендерна дезінформація стала інструментом встановлення режиму «гендерного апартеїду». Аналізується знакове рішення Міжнародного кримінального суду від липня 2025 року про видачу ордерів на арешт лідерів Талібану за злочини проти людяності у формі гендерного переслідування. Це рішення підтверджує, що маніпулювання наративами та поширення дезінформації для легітимізації порушень прав людини може становити елемент складу міжнародного злочину. Стаття демонструє, що боротьба з гендерним переслідуванням потребує протидії дезінформації, яка його уможливорює, оскільки неконтрольовані неправдиві твердження здатні перетворюватися на «істини», що виправдовують репресії та міжнародні злочини.

Ключові слова: гендерна дезінформація, гендерне переслідування, злочини проти людяності, права жінок, Талібан, Міжнародний кримінальний суд, гендерний апартеїд, права людини, екстремізм, пропаганда.

Yevheniia LUKIANCHENKO. Gender Disinformation as an Instrument of Gender Persecution

This article examines the relationship between gender disinformation and gender persecution as a crime against humanity. The author analyzes how autocratic regimes and extremist movements systematically use false claims about gender issues to silence critics and consolidate their power. The research reveals the main manifestations of gender disinformation: portraying gender equality as a foreign phenomenon, using pseudoscience to restrict women's rights, provoking moral panic against gender minorities, and religious-extremist justifications for violence. Special attention is paid to the situation in Afghanistan under Taliban rule, where gender disinformation has become an instrument for establishing a regime of «gender apartheid.» The article analyzes the landmark decision of the International Criminal Court from July 2025 to issue arrest warrants for Taliban leaders for crimes against humanity in the form of gender persecution. This decision confirms that manipulating narratives and spreading disinformation to legitimize human rights violations can constitute an element of international crime. The article demonstrates that combating gender persecution requires countering the disinformation that enables it, as uncontrolled false claims can transform into «truths» that justify repression and international crimes. The ICC's intervention establishes that systematic deprivation of women's

rights through propaganda and institutional policies constitutes persecution as a crime against humanity, expanding the understanding of how narrative control facilitates gender-based crimes.

Keywords: gender disinformation, gender persecution, crimes against humanity, women's rights, Taliban, International Criminal Court, gender apartheid, human rights, extremism, propaganda.